

VAN DE REDACTIE

Nu de storm flink huisgehouden heeft in onze Europese bossen wordt het tijd weer eens een blik te werpen op de interne huishouding van de VTB en de bossen rond de evenaar. Na het uitkomen van het laatste (thema)nummer is er weer veel gebeurd. Op 14 juni organiseerde de studiedagcommissie de derde VTB-studiedag met als thema "Het Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud voorbij". Voor degenen die verhinderd waren de studiemiddag bij te wonen, hebben we de belangrijkste discussie- en leerpunten op een rijtje gezet. Verder gaat de VTB in samenwerking met Universiteit Utrecht twee middag symposia organiseren onder de titel "Tropical Forests in Multifunctional Landscapes". Over het waar, wanneer en waarover van deze symposia leest u in deze nieuwsbrief. Daarnaast staat er een nieuwe themadiscussie over "illegal logging" op het programma. En tot slot nog twee oude vertrouwde rubrieken. De post komt ditmaal uit Ecuador en is afkomstig van Ariëne Henkemans, die voor INBAR werkt aan bamboe als duurzame bestaansbasis en alternatief voor hout. In spreekbuis is de nieuwe directeur van TROPENBOS International, René Boot, aan het woord. Een leuke bijkomstigheid is dat zowel Ariëne als René voor hun huidige functie in Bolivia hebben gewerkt voor het onderzoeks- en ontwikkelingsproject PROMAB. Veel leesplezier!

STUDIEDAG 2002: "HET REGERINGSSTANDPUNT TROPISCH REGENWOUD VOORBIJ"

De jaarlijkse studiedag van de VTB vond plaats op 14 juni 2002 in het Nationaal Herbarium te Leiden. De opkomst was groot; er waren 54 deelnemers. Het onderwerp voor de studiedag bestond uit twee aspecten. Aan de ene kant was er een terugblik op 10 jaar overheidsbeleid t.a.v. tropische bossen en aan de andere kant een vooruitblik op een nieuw beleidsprogramma tropische bossen en biodiversiteit.

Het is nu 11 jaar geleden dat het Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR) door de Tweede Kamer werd aangenomen. Dit beleidsprogramma betekende een enorme impuls voor het tropisch bossenbeleid van Nederland. De centrale beleidsdoelstelling van het RTR was het *"bevorderen van de instandhouding van het tropisch regenwoud, door de totstandkoming van een evenwichtig en duurzaam land- en bosgebruik, zodat het huidige, in hoog tempo verlopende, proces van ontbossing en aantasting en degradatie van het milieu wordt beëindigd."*

De VTB-middag werd voorgezeten door voorzitter Wim Dijkman. Kees van Dijk, lid van de studiedagcommissie en indertijd nauw betrokken bij de totstandkoming van het RTR, gaf in een inleiding kort de historie van het RTR weer en schetste hierbij de aanleiding en het proces tot het (bekende) RTR beleidsdocument. Hierna presenteerde Claudia Doets, lid van de studiedagcommissie, een deel van de resultaten van de enquête. Na de presentaties werd er in kleinere groepen verder gediscussieerd aan de hand van de verschillende beleidslijnen en met behulp van de enquêteresultaten. De uitkomsten van de zeven werkgroepen werden plenair gepresenteerd. De bevindingen van de werkgroepen en de enquêteresultaten zijn verwerkt in een verslag dat te vinden is op de VTB-website (www.tropischebossen.nl).

Momenteel staat de uitvoering van het BBI (Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal) voor de deur. De ervaringen opgedaan bij de uitvoering van het RTR kunnen hierbij gebruikt worden. Bij het opstellen van projecten en programma's bijvoorbeeld, moeten de doelstellingen meer concreet gemaakt worden en de mogelijkheden en modaliteiten van uitvoering moeten duidelijker gemaakt worden vanaf het begin. Er moet een tijdsplan aangegeven worden waarbinnen de doelen bereikt moeten worden. De resultaten moeten meetbaar zijn waardoor de projectvoortgang te monitoren valt en zonodig bijgesteld kan worden. Uit de projecten moet duidelijk blijken waar precies de verantwoordelijkheden liggen van de verschillende samenwerkende partijen. Om tot een effectieve uitvoering te komen is het essentieel duidelijke prioriteiten te stellen, met een daaraan gekoppelde financiering. Er moet in Nederland meer helderheid komen over de verantwoordelijkheden voor de uitvoering alsmede de overlegstructuur tussen de verschillende betrokken ministeries. Concreet aanbevelingen van de VTB-middag t.a.v. een aantal specifieke beleidslijnen zijn de volgende:

Creëren van één specifiek centrum t.a.v. tropisch landgebruik waar kennis en overzicht over het BBI samenkomen

Om het overzicht m.b.t. voortgang van projecten te behouden dient er in Nederland een overkoepelend kennis en controle centrum tropische landgebruik te worden aangewezen. Dit centrum krijgt enerzijds een adviserende en ondersteunende taak bij de formulering van projecten en programma's en daaropvolgende onderhandelingen tussen verschillende actoren, en anderzijds de taak het voortgangsproces van bestaande projecten te volgen en te evalueren om een goed overzicht te houden en heldere communicatie te garanderen.

Waarderingsmechanismen en alternatieve financieringsmechanismen voor bosfuncties

Meer aandacht moet er besteed worden aan de waarde-bepaling (monetair en niet-monetair) van het tropisch regenwoud en milieufuncties. Er moeten meer mogelijkheden gecreëerd worden voor uitvoerbare financieringsmechanis-

men, waardoor op eerlijke wijze betaald kan worden voor deze milieufuncties (aan de bosbewoners en bosbeheerders).

Verdergaand onderzoek naar de achterliggende oorzaken van de ontbossing

Het merendeel van de oorzaken van ontbossing is indirect. Verandering vraagt een (nationale en internationale) aanpak die gericht is op andere sectoren dan de bossensector ("underlying causes of deforestation"), zoals armoede- en hongerbestrijding, naleving/controlle op mensenrechten, en de bestrijding van corruptie en illegale activiteiten.

Versterking participatieve benadering in projecten & Institutionaliserings

Het toepassen van de participatieve benadering is de laatste decennia een groot winstpunt gebleken bij de ontwikkeling en uitvoering van projecten in het kader van de ontwikkelingssamenwerking. Echter, om volwaardige participatie te laten slagen is continuïteit en de lange termijn inzet van alle actoren noodzakelijk. Institutionaliserings dient meer aandacht te krijgen, vooral in de vorm van onderzoek en onderwijs voor capaciteitsopbouw en leidinggeven. Versterking van de onderhandelingsposities van lokale actoren ten opzichte van internationale economische belangen dient hierbij voor ogen gehouden te worden.

Stimuleren bewustwordingsproces en duurzaam gebruik van natuur/milieu

Om tot actieve bescherming van het tropisch regenwoud te komen is een grotere bewustwording en nog actiever beleid nodig in Nederland zelf, maar ook in andere westerse landen. Op economisch gebied moeten ondernemingen sterker worden aangesproken op de effecten van hun bedrijfsactiviteiten en op hun investeringsbeleid t.a.v. natuur en milieu.

Internationale betrokkenheid en samenwerking "rijke en arme" landen

Initiatieven op het gebied van natuur en milieu moeten in internationaal verband aangepakt worden. Belangrijk is het vinden van medestanders om nieuwe initiatieven te starten. Hierbij moet sterk rekening gehouden worden dat de belangen van Zuidelijke landen en Noordelijke landen meer op elkaar afgestemd worden. Nederland heeft als grote donor invloed op internationale organisaties en conventies. Het RTR is hier een nuttig instrument bij geweest. Het is van groot belang invloed te blijven uitoefenen en te participeren in langdurige internationale politiek-beleidsmatige processen. De Nederlandse strategie om de onderlinge synergie tussen de milieu-conventies te vergroten lijkt succesvol, en zou verder doorgezet moeten worden.

Algemene conclusie

De studiedag heeft bij velen onder ons het nodige losgemaakt met betrekking tot het gebruik van tropische bossen. Inmiddels is op basis van de conclusies en aanbevelingen van die dag (ook van de enquête) een kort en krachtig signaal gegeven aan de nieuwe regering en aan alle Tweede Kamer leden. De VTB is van mening dat het ook in 2002 - en de daaropvolgende jaren - een zowel mondiaal als Nederlands belang is te werken aan het behoud en beheer van tropisch regenwoud. Tropische bossen staan nog steeds op grote schaal onder druk.

De vele functies die zij hebben, waaronder o.a. klimaatbeheersing, biodiversiteit, armoedebestrijding, woongebied van bevolkingsgroepen en productvoorziening, kunnen en mogen echter niet verloren gaan. Een signaal vanuit de VTB naar buiten is daarom essentieel en kan voor meerderen voordelen opleveren.

Samengesteld op basis van de verslaggeving op de VTB website

SYMPOSIA "TROPICAL FORESTS IN MULTI-FUNCTIONAL LANDSCAPES"

Het Prince Bernhard Centre for International Nature Conservation, Universiteit Utrecht (UU) organiseert in samenwerking met de VTB twee middagsymposia onder de titel "Tropical forests in multi-functional landscapes". Gastheer van het symposium is Prof. Jeffrey Sayer, voormalig DG van CIFOR en bijzonder hoogleraar in Utrecht.

In het eerste symposium staat het thema behoud van biodiversiteit centraal. Tijdens dit symposium zal met name ingegaan worden op de multifunctionaliteit van bossen en de relatie tussen bossen en de omringende gebieden (veelal ruraal agrarisch gebied). Deze relatie zal toegespitst worden op 4 sub-thema's aangaande biodiversiteit, namelijk: bescherming, gebruiksmogelijkheden, 'benefits' en toegang. De (inter)nationale trend om de toekomst van tropische bossen te evalueren in de context van rurale ontwikkeling (c.q. armoedebestrijding) maakt deze benadering bijzonder interessant. Over deze subthema's zullen lezingen worden gehouden door een 5-tal deskundigen. Sprekers zijn o.a. Maarten van Kappelle (Copernicus Instituut, UU), Hans ter Steege (Nationaal Herbarium, UU), Pieter van Beukering (IVM, Vrije Universiteit) en Jolanda van den Berg (LEI, Wageningen Universiteit). De verschillende subthema's worden vervolgens door Prof. Jeffrey Sayer geïntegreerd en van commentaar voorzien.

Het eerste symposium zal plaatsvinden op maandag 2 december, 2002 van 13.00-17.00 uur in zaal 017 van 't Hoogt 13 te Utrecht. Mocht u geïnteresseerd zijn dit symposium bij te wonen dan kunt u zich opgeven via pbcbio@bio.uu.nl. Er zijn geen kosten verbonden aan deelname. Na registratie krijgt u per email een gedetailleerd programma toegestuurd. Het tweede symposium (thema: "environmental services") zal in het voorjaar van 2003 plaatsvinden.

THEMADISCUSSIES WEER VLOT GETROKKEN

Het heeft een tijd geduurd, maar de Commissie Themadiscussie van de VTB is bezig zich weer actief op te stellen. Een paar weken terug heeft ieder VTB-lid per email van de vereniging de vraag ontvangen om ervaringen te willen delen m.b.t. "illegal logging". Meer specifiek gaat het om de positie van de externe deskundige in lokale situaties waar illegale bosbeheerpraktijken plaats vinden. Tegelijk met het verzenden van deze Nieuwsbrief zal er een tweede communicatie volgen naar de leden met de concrete vraag om zich op te geven voor deelname aan de discussiegroep. Slechts met die leden die zich dan zullen

aanmelden zal de discussie per email gevoerd worden, waarbij iedereen tegelijk de reacties van anderen digitaal te zien zal krijgen.

Het doel van de discussie ligt in het uitwisselen van ervaringen tussen de leden onderling. Het is daarom van belang dat een groot aantal leden actief meedoet. Het zullen wel de leden zelf zijn die het verloop van deze discussie bepalen. Ownership dus! U kunt deelnemen aan de themadiscussie door een email te sturen naar thema@tropischebossen.nl. Uiterlijk 22 november moeten de aanmeldingen binnen zijn waarna de discussie zal starten. Wij hopen zowel wat betreft aantal als kwaliteit op een goede respons.

POST UIT...ECUADOR

Zoals veel tropengangers had ik er nooit bij stilgestaan, maar ruim anderhalf jaar werken op het Zuid-Amerika kantoor van INBAR (International Network for Bamboo and Rattan) heeft mij er van overtuigd: bamboe is een zeer belangrijke bestaansbron voor arme boeren in de tropen en een duurzaam alternatief voor hout met een groot commercieel potentieel.

Bamboe staat bekend als één van de vele niet-houtbosproducten, als multifunctioneel materiaal voor huishoudelijke toepassingen in de tropen en als (soms wat gammele) stoelen, lampjes en dienbladen te koop in Nederland. Zij die in tropisch Azië wonen weten: bamboe is een veelzijdig materiaal, niet weg te denken uit het dagelijks leven van rurale huishoudens. Sommigen zien het als onkruid dat in een mum van tijd het erf of landbouvveldje overwoekert, of als 'poor man's timber' dat vooral door arme boeren en stedelijke migranten wordt gebruikt en niet lang mee gaat.

China-gangers weten echter beter: er bestaan duizenden soorten bamboe waarvan meerderen zeer duurzaam materiaal vormen voor zowel ambachtelijk gebruik als voor industriële en luxe toepassingen. Zij die in Nederland wonen en net hun huis opnieuw hebben ingericht kennen wellicht het bamboeparket, plaatmateriaal en fineer. Producten die tot nu toe nog 'made in China' zijn, maar die in de nabije toekomst ook wel eens uit andere werelddelen zouden kunnen komen. Bijvoorbeeld uit Ecuador of Colombia, waar sinds enkele jaren duizenden hectares met bamboe in beheer zijn genomen en zijn aangeplant. Na decennia van overexploitatie en verwaarlozing vindt daar nu een proces van herwaardering plaats van *Guadua angustifolia*, de belangrijkste bamboesoort die van nature in het kustgebied van deze landen voorkomt. Het wordt o.a. gebruikt als traditioneel bouw materiaal en geriefhout.

Dit proces van herwaardering werd geïnitieerd door architecten, kunstenaars en wetenschappers die zich in de *Guadua* verdiepten, mede geïnspireerd door de vele traditionele toepassingen gedurende de pre-Colombiaanse tijd en door Chinese bamboe-experts. Diverse publieke en private instanties hebben bamboe nu ook hoog op de agenda gezet, op zoek naar alternatieve exportproducten t.b.v. duurzame ontwikkeling. De overheden van beide landen hebben zich aangesloten bij INBAR op zoek naar internationale expertise en financiële steun, evenals Peru, Bolivia, Chili en Venezuela. Reden genoeg voor INBAR om een regionale TIC (Technology and Information Center)

te openen in Guayaquil, Ecuador en diverse projecten op te zetten waarin de (potentiële) rol van *Guadua* in rurale ontwikkeling wordt geëxploreerd d.m.v. PCS (Production to Consumption System) studies, actieonderzoek en pilot projecten samen met kleine boerengemeenschappen.

Deze activiteiten verschaffen alle betrokkenen een beter inzicht in de bamboeproductieketen, in hun eigen positie in de keten en in de potentiële ontwikkeling. Tevens geven ze een meer realistische kijk op de sterke en zwakke punten van *Guadua* als plant, materiaal en inkomstenbron. *Guadua* is, meer nog dan andere bamboesoorten, interessant omdat het zienderogen groeit (bereikt zijn maximale hoogte van 20 meter in 6 maanden). De stammen kunnen na 5 jaar al geoogst worden met een diameter van ongeveer 10cm. In die jaren dat de plant zijn ijzersterke, houtige stammen vormt zijn de kosten van investering en onderhoud relatief laag en de snelle, natuurlijke regeneratie zorgt continue voor kaprijpe stammen. Daarom is productie van *Guadua* in vele opzichten een goed alternatief voor boomaanplant, kan een buffer vormen tegen ontbossing en wordt in toenemende mate als optie gezien voor een efficiënte accumulatie van biomassa en absorptie van CO₂.

Een eigenschap van de *Guadua* die door kleine boeren zeer gewaardeerd wordt is z'n rol in bodem- en waterconservering. De holle stammen vormen een groot waterreservoir en het wijdvertakte wortelstelsel beschermt de bodem tegen erosie. Mede hierdoor en vanwege de multifunctionele toepasbaarheid van het materiaal heeft iedere boer wel een bamboebosje voor o.a. hekwerken, stallen, antennes, droogrekken, meubels en huizenbouw.

Over de hele linie van de *Guadua*-productieketen zijn er ook problemen en zwakke punten. Tot nu toe worden de bamboebosjes sterk verwaarloosd en op een verkeerde manier gekapt. Het resultaat is een wirwar van verdroogde, omgevallen stammen en verrotte wortelstelsels, hetgeen zowel oorzaak en gevolg is van een slecht imago van het materiaal en onderschatting van de economische waarde. Veel kleine boeren realiseren zich niet dat tussenhandelaren die hun bamboebosje voor een habbekrats komen kaalkappen goede zaken doen. De vraag naar bamboe is groot in de bouwsector, de bananenteelt en de recentelijk ontwikkelde industrie voor de vervaardiging van bamboeparket en panelen. Daarom besluiten vele grootgrondbezitters *Guadua* aan te planten.

Als sociale bosbouwer en afgevaardigde van INBAR is het een uitdaging om ook de kleine landeigenaren en handwerkerslieden te laten profiteren van deze ontwikkelingen. Dit is mogelijk door ze bewust te maken van de waarde van hun bamboe, samen geschikte managementtechnieken te ontwikkelen en ze te ondersteunen in het opzetten van coöperaties voor een duurzame immunisering, verwerking en commercialisering van *Guadua*.

Ariënne Henkemans (ahenkemans@inbar.int)

SPREEKBUIS

Het is de hoogste tijd om in de VTB-Nieuwsbrief weer eens iemand aan het woord te laten met ervaringen vanuit 'het veld'. We hebben René Boot, sinds 1 augustus de nieuwe directeur van TROPENBOS International, bereid gevonden

om zijn ervaringen met het tropisch regenbos met ons te delen. René heeft jarenlang te maken gehad met het onderzoek naar bossen in Latijns Amerika, recentelijk in Bolivia als Projectmanager van het onderzoeks- en ontwikkelingsproject PROMAB (Proyecto de Manejo de Bosques de la Amazonía Boliviana), dat de Universiteit van Utrecht uitvoert in samenwerking met de Universidad del Beni.

René, hoe kwam je verzeild in de jungle van Riberalta in Noord Bolivia?

De Universiteit Utrecht en IUCN Nederland hebben in 1993 een inventarisatie gemaakt van belangrijke niet-hout bosproducten in een aantal Zuid-Amerikaanse landen. Tijdens deze studie werden in Bolivia contacten gelegd met de Technische Universiteit van Beni in Bolivia en een lokale NGO gespecialiseerd in communale bosgebruik. Deze organisaties hebben vervolgens samen een onderzoeks- en ontwikkelingsproject geformuleerd dat in 1995 werd goedgekeurd door DGIS.

Hoe lang heb je daar gewoond en waar hield het project zich mee bezig?

Ik heb bijna negen jaar in noord Bolivia gewerkt. In deze periode hebben we onderzoek gedaan naar de effecten van het verzamelen van paranoten en andere bosproducten op de toekomstige beschikbaarheid, ofwel naar de duurzaamheid van deze vorm van bosgebruik. Maar ook hebben we gekeken naar de betekenis van bosproducten in het huishouden van de lokale bevolking en welke mogelijkheden deze producten bieden voor een duurzame economische ontwikkeling van de regio. Daarnaast is er veel gedaan aan training en opleiding. Het project heeft altijd zeer intensief samengewerkt met alle bosgebruikers in de regio en de lokale en nationale overheid. Vooral deze breedte in ons extensie-programma heeft er voor gezorgd dat het project vele concrete resultaten heeft geboekt in de afgelopen jaren.

Wat zijn de meest prominente ontwikkelingen in de bossensector van Bolivia op dit moment?

In 1996 is door het Boliviaanse parlement een nieuwe boswet aangenomen. Deze wet bepaalt hoe en op welke wijze men gebruik kan maken van het bos, rekening houdend met sociale, ecologische en economische omstandigheden. De wet moet een duurzaam gebruik van deze waardevolle bossen waarborgen, zodat ook toekomstige generaties Bolivianen gebruik kunnen blijven maken van het bos en van de producten die dit bos levert. De invoering van deze wet heeft een positief effect gehad op het bosbeheer. Wat onder andere blijkt uit het feit dat Bolivia koploper is op het gebied van gecertificeerd bosbeheer. Een minder positief effect, dat samenhangt met de regels en voorwaarden die de overheid stelt aan het gebruik van het bos, is de moeilijkheid voor traditionele bosgebruikers om aan al deze regels te voldoen zonder gerichte steun van de overheid.

Hoe kijk je aan tegen de verandering van een baan van 'management in het veld' naar 'management van het veld'?

Na twaalf jaar project management eerst in het Tropenbos Guyana programma en daarna in Bolivia

had ik behoefte om deze ervaring te delen met andere initiatieven op dit gebied in zuidelijke landen.

Hoe zie je in het kort de uitdagingen voor TROPENBOS in de volgende jaren?

Onze uitdaging is om samen met onze partners in zuidelijke landen en Nederland initiatieven te ontwikkelen die een bijdrage leveren aan een beter beheer van tropische bossen. Een op duurzaamheid gericht beheer dat inkomen en werkgelegenheid genereert voor de van het bos afhankelijke bevolking, en daarmee een bijdrage levert aan het verminderen van de armoede in de regio's en landen waar Tropenbos samenwerkt met bosgebruikers en overheden.

Wij wensen René veel sterkte met zijn nieuwe en zeer intensieve baan in Wageningen, en maken tegelijkertijd van de gelegenheid gebruik om Albert Bokkestijn succes te wensen in zijn nieuwe functie. Hij mag na René Boot verder gaan met het project PROMAB in Riberalta, Bolivia.

WERELD BOSBOUW CONGRES

Van 21 tot 28 september volgend jaar zal er weer een Wereld Bosbouw Congres plaats vinden en wel in Québec, Canada. Deze grootse happening wordt voor de twaalfde maal georganiseerd, dit keer door het Canadese Department of Natural Resources van het Ministry of Natural Resources van Québec in samenwerking met – zoals gewoonlijk – de de Food and Agricultural Organisation (FAO). Het zal een 'open discussie' gebeuren worden onder de titel: "Forests, source of life".

Iedereen kan hiervoor (voluntary) papers en posters aanleveren om nieuwe en bruikbare ideeën en informatie te verspreiden. Dit kan gaan over praktische ervaringen, nieuwe conceptuele modellen of interessante initiatieven. Alle papers worden bekeken en er wordt nagegaan of deze in de "Congress Proceedings" gepubliceerd kunnen worden. Papers (inclusief een korte samenvatting) en voorstellen voor posters kunnen ingeleverd worden bij het Forestry Department van FAO voor 15 november van dit jaar 2002.

Meer nieuws over het Wereld Bosbouw Congres is te lezen op <http://www.wfc2003.org> of op de website van de FAO: <http://www.fao.org>.

De VTB (als studiekering van het KLV) heeft tot doel het creëren en onderhouden van een professioneel netwerk en het instellen van een dynamisch en effectief platform voor het verzamelen, kanaliseren en uitdragen van kennis en informatie over tropische bossen. Dit wil de vereniging bereiken door het stimuleren en faciliteren van contacten tussen mensen, die vanuit verschillende achtergronden en posities, geïnteresseerd zijn in duurzaam en maatschappelijk verantwoord beheer van tropische bossen.

Adres VTB: postbus 124, 6700 AC, Wageningen, info@tropischebossen.nl (ook voor info en aanmelden).

Website: <http://www.tropischebossen.nl> **Deadline** voor het inleveren van artikelen voor de volgende nieuwsbrief is vrijdag 20 december 2002.

Redactie VTB-Nieuws: Henk Lette Heneleen de Boo, David Koning en Marion van Schaik. **E-mail redactie:** nieuwsbrief@tropischebossen.nl. **Drukker:** Drukkerij Junior, Nijmegen.